

споживчої поведінки – наприклад, через освітні кампанії або системи лояльності, що заохочують до планування витрат, а не до імпульсивних покупок.

Таким чином, поведінкові аспекти споживання в умовах інфляційних очікувань виявляють складну взаємодію між економічними реаліями, психологічними механізмами та соціальними наративами. Людина у таких умовах не просто реагує на зміну цін – вона шукає відчуття безпеки, стабільності й контролю. Розуміння цього дозволяє не лише точніше прогнозувати динаміку попиту, а й формувати більш ефективну економічну політику, що враховує справжню природу людських рішень у нестабільному світі.

УДК 656.2:336

Письменний Віталій

доктор економічних наук, доцент

професор кафедри економіки та фінансів

Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя

БЮДЖЕТНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ НА ТЛІ ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН УРЯДІВ

Глобальні кризи, гібридні воєнні загрози та внутрішні виклики змушують європейські країни переосмислити свої бюджетні механізми. Зростаючі бюджетні видатки на функціонування економіки, соціальні програми та забезпечення потреб безпеки на європейському континенті зумовлюють необхідність перегляду традиційних моделей формування та використання бюджетних коштів, зниження рівня бюджетного дефіциту й удосконалення управління державним боргом (табл. 1). У відповідь на ці проблеми уряди європейських країн впроваджують нові підходи до організації бюджетних відносин, забезпечуючи гнучкість й адаптивність бюджетних систем для підтримки стабільності державних фінансів у складних умовах розвитку.

Таблиця 1

Динаміка бюджетних показників деяких європейських країн за 2011–2024 рр., % ВВП*

Країни	Роки													
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Бюджетні доходи														
Греція	44,6	48,6	50,3	47,7	48,9	50,5	49,3	49,5	48,5	49,7	49,8	50,4	48,2	49,5
Іспанія	36,2	37,7	38,7	39,0	38,4	37,9	37,9	39,0	39,0	41,5	42,8	41,8	41,9	42,3
Італія	45,5	47,5	48,0	47,9	47,8	46,6	46,3	46,1	47,0	47,4	47,2	46,8	46,6	47,1
Кіпр	39,0	39,3	40,7	43,3	42,3	40,1	40,6	40,9	41,3	40,4	41,0	40,6	43,9	42,4
Португалія	42,3	42,6	44,7	44,3	43,8	42,9	42,5	42,9	42,6	43,4	44,5	43,6	43,6	43,1
Бюджетні видатки														
Греція	55,1	57,9	63,9	51,5	54,8	50,3	48,6	48,6	47,7	59,3	56,7	52,9	49,5	49,2
Іспанія	45,9	49,2	46,2	45,0	43,7	42,1	41,0	41,5	42,0	51,4	49,5	46,4	45,4	45,5
Італія	49,0	50,5	50,9	50,7	50,2	49,0	48,8	48,3	48,4	56,8	56,0	54,9	53,8	50,4
Кіпр	44,9	54,6	46,3	52,1	43,1	39,6	38,5	44,3	40,3	45,9	42,6	37,9	41,9	38,3
Португалія	50,0	48,8	50,0	51,7	48,3	44,9	45,5	43,3	42,5	49,1	47,3	43,9	42,4	42,6
Бюджетний дефіцит/профіцит														
Греція	-11,4	-10,5	-9,3	-13,6	-3,8	-5,9	0,2	0,7	0,9	0,8	-9,6	-7,2	-2,6	-1,4
Іспанія	-9,5	-9,7	-11,5	-7,5	-6,0	-5,3	-4,2	-3,1	-2,6	-3,1	-9,9	-6,7	-4,6	-3,3
Італія	-4,2	-3,5	-3,0	-2,9	-2,8	-2,5	-2,4	-2,5	-2,2	-1,5	-9,4	-8,9	-8,1	-7,2
Кіпр	-5,1	-5,9	-15,2	-5,6	-8,8	-0,8	0,5	2,1	-3,4	1,0	-5,6	-1,6	2,7	1,7
Португалія	-11,4	-7,7	-6,2	-7,4	-6,7	-4,4	-2,0	-0,1	0,1	-0,3	-5,8	-2,9	0,1	1,3
Державний борг														
Греція	175,1	164,1	180,4	182,7	179,6	183,1	182,1	189,0	183,2	209,4	197,3	177,0	163,9	154,2
Іспанія	69,5	89,6	100,0	104,4	102,5	102,0	101,2	99,8	97,7	119,3	115,7	109,5	105,1	101,6
Італія	119,1	125,9	131,8	134,8	134,7	134,2	133,7	134,1	133,8	154,3	145,7	138,3	134,8	134,9
Кіпр	69,1	83,6	107,5	112,7	111,6	106,9	96,5	100,7	92,3	113,6	96,5	81,0	73,6	62,8
Португалія	114,0	128,6	130,8	132,5	131,0	131,2	126,0	121,1	116,1	134,1	123,9	111,2	97,9	93,6

* Побудовано за даними Євростат.

Греція є прикладом країни, яка пережила одну з найсерйозніших боргових криз у новітній історії Європи. З 2009–2010 рр., коли в країні розпочалася фінансова нестабільність, уряд намагався впоратися з величезним борговим навантаженням і бюджетним дефіцитом. Однак після прийняття жорстких заходів, таких як підвищення податків, скорочення соціальних витрат, рівень державного боргу продовжував зростати. У результаті кризи уряд Греції був змушений звертатися до міжнародних фінансових установ для отримання фінансової допомоги та реструктуризації боргу. Пік боргового навантаження припав на 2020 р., коли рівень боргу перевищив 200% ВВП, що є одним із найвищих показників у Європі.

З 2019 р., після приходу до влади уряду під керівництвом прем'єр-міністра К. Міцотакіса, почався процес бюджетної стабілізації. Уряд націлювався на стимулювання економічного зростання через податкові пільги для малого та середнього бізнесу, залучення іноземних інвестицій тощо. Хоча його зусилля мали позитивні результати у вигляді зниження боргового навантаження, рівень державного боргу залишається на високому рівні, що обмежує фіскальну автономію країни. Позитивним аспектом є те, що зростання економіки у 2023–2024 рр. продовжилося завдяки стабільності фінансової ситуації, досягнутій через економію й активну співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями.

Іспанія – ще одна країна, яка постраждала від глобальної кризи, також стикалася з серйозними бюджетними труднощами після її завершення. Під керівництвом прем'єр-міністра М. Рахоя (2011–2018 рр.) було впроваджено ряд економічних реформ, спрямованих на скорочення бюджетного дефіциту і стабілізацію економіки. Зокрема, в країні були реалізовані заходи, які передбачали зменшення державних витрат і підвищення податків. Це дозволило знизити бюджетний дефіцит з 9,4% ВВП у 2011 р. до 4,5% у 2018 р., що свідчить про певний прогрес у трансформації бюджетного механізму. Проте рівень державного боргу залишався значним: він виріс з 69,5% ВВП у 2011 р. до 119,3% у 2020 р. й зараз дещо знизився.

У період 2021–2024 рр. Іспанія досягла стабільного економічного зростання завдяки впровадженню реформам, зокрема сприятливим умовам для розвитку спорту та туризму, які відіграють ключову роль в економіці країни. Високий рівень державних витрат у 2020 р., що становив 51,4% ВВП, засвідчив необхідність фіскального стимулювання. Водночас бюджетна політика спричинила негативні наслідки у вигляді значного боргового навантаження, що обмежило можливості уряду для подальших дій. Наразі Іспанія продовжує зусилля щодо скорочення бюджетного дефіциту та державного боргу, які залишатимуться головними викликами у найближчій перспективі.

Італія також стикалася з серйозними економічними проблемами в умовах глобальної кризи та європейського боргового дефіциту. Під керівництвом прем'єр-міністра М. Монті (2011–2013 рр.) було впроваджено суворі заходи економії, які включали скорочення соціальних витрат, підвищення податків і реформу трудового законодавства. Ці заходи дозволили стабілізувати економічну ситуацію, однак рівень державного боргу залишався дуже високим і навіть зріс після 2013 р. У результаті пандемії COVID-19 і спричиненої нею економічної кризи Італія змогла знову збільшити рівень державних витрат, що призвело до зростання державного боргу. Пік боргового навантаження спостерігався у 2020 р. і досяг 154,3% ВВП.

З 2021 р. М. Драгі, який очолив уряд Італії після політичної кризи, намагався реалізувати заходи для стабілізації економіки, включаючи активні економічні стимули. У результаті у 2023 р. його наступниця Дж. Мелоні змогла дещо знизити рівень державного боргу до 134,8% ВВП. Однак для більш стабільного економічного зростання необхідні структурні реформи, які забезпечать зменшення фіскальних ризиків і підвищення інвестиційної привабливості країни. Високий рівень державних витрат на підтримку економіки під час пандемії та в умовах глобальних фінансових проблем залишається

основною проблемою для бюджетної політики Італії, й уряд країни продовжує серйозно працювати над скороченням бюджетного дефіциту.

У 2013 р. Кіпр опинився у важкій економічній ситуації, спричиненій глибокою банківською кризою, що змусило уряд країни вдаватися до жорстких заходів бюджетної політики з метою стабілізації економіки та відновлення довіри інвесторів, ключовими елементами яких стали скорочення державних витрат та проведення податкових реформ. Це виявилось болючим для багатьох громадян, але було вкрай необхідним для зменшення навантаження на державний бюджет. Кіпру вдалося досягти значних успіхів у подоланні кризи (державний борг, який у 2014 р. сягав 112,7% ВВП, скоротився до 62,8% ВВП у 2024 р.) й повернутися до економічного зростання, що свідчить про ефективність обраної стратегії.

Португалія після глобальної економічної кризи пережила низку жорстких заходів економії, спрямованих на стабілізацію економіки. Під керівництвом прем'єр-міністра П. Коелью (2011–2015 рр.) уряд реалізував комплекс реформ, зокрема скорочення державних витрат і підвищення податків. Ці заходи дозволили значно знизити бюджетний дефіцит, однак рівень державного боргу залишався високим, перевищивши 130% ВВП у 2014 р. В результаті успішного управління борговими зобов'язаннями та бюджетними реформами в останні роки Португалія змогла знизити борг до 93,6% ВВП у 2024 р. Це стало результатом поступової стабілізації економіки, а також активної участі країни в європейських ініціативах та програмах відновлення після пандемії COVID-19.

Отож, аналіз бюджетних показників європейських країн свідчить про те, що перегляд традиційних моделей формування і використання бюджетних коштів, а також удосконалення управління державним боргом є ключовими факторами для забезпечення стабільності, особливо в умовах глобальних викликів. Хоча багато країн, як-от Греція, Іспанія, Італія та інші, були змушені здійснювати жорстку економію для скорочення бюджетного дефіциту, їхня здатність до економічного відновлення залежала від перегляду бюджетного механізму. Водночас серйозним викликом для багатьох країн Єврозони залишається високий рівень державного боргу, що вимагає ретельного планування і стратегічного підходу до бюджетної політики.

УДК 338.2

Подвірна Тетяна

кандидат економічних наук

доцент кафедри економіки та фінансів

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

РЕЛОКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Після початку повномасштабної війни в Україні релокація бізнесу стала не просто економічним явищем, а частиною нової реальності для підприємців.

Саме слово походить від relocate (relocation), що в перекладі означає «переміщувати» (переміщення). Отже, релокація підприємства – це перенесення бізнесу з місця постійного його розташування на нове з метою збереження можливості нормального функціонування підприємства. В умовах війни релокація бізнесу – це насамперед захист потужностей і робітників від зовнішніх загроз, спровокованих обстрілами, окупацією.

У мирні часи релокацію застосовували задля розширення ринку, масштабування компанії чи пошуку більш вигідних умов для роботи. Наприклад, перевезення підприємства в країну з кращою системою оподаткування. Така дія дозволяла оптимізувати витрати компанії та, як наслідок, збільшити прибутковість.

Взяти участь в програмі дозволено всім підприємствам, які працюють в регіонах, що постраждали внаслідок бойових дій. Релокація бізнесу на безпечну територію може бути як повною, так і частковою.